

Valtakunnallisen OHO-kärkihankkeen (2017-2019) selvitysraportti

Kohti kaikkien korkeakoulua

Eri tavoin vammaisten korkeakouluopiskelijoiden ajatuksia opiskelun saavutettavuudesta ja sen kehittämisestä

Projektiasiantuntija Marko Jääskeläinen, Tampereen ammattikorkeakoulu
5.8.2019

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	3
2. Oman vamman vaikutus opiskeluun korkeakoulussa?	4
2.1 Liikuntarajoitteiset opiskelijat	4
2.2 Opiskelijat, joilla ADHD tai Asperger	4
2.3 Aistivammaiset opiskelijat	4
2.4 Yhteiset nimittäjät	5
3. Miten korkeakoulu voisi kehittää toimintaansa esteettömyyden ja saavutettavuuden osalta?	6
3.1 Liikuntarajoitteiset opiskelijat	6
3.2 Opiskelijat, joilla ADHD tai Asperger	6
3.3. Aistivammaiset opiskelijat	6
3.4 Yhteiset nimittäjät	6
4. Ehdotus valtakunnalliseksi korkeakoulujen esteettömyys- ja saavutettavuustyön toimintamalliksi ..	7
4.1 Korkeakoulun ulkoinen viestintä esteettömyydestä ja saavutettavuudesta	7
4.1.1 Rakennetun ympäristön esteettömyys	7
4.1.2 Eriyisjärjestelyt valintakokeessa.....	8
4.2 Esteettömän ja saavutettavan opiskelun tukeminen	8
4.2.1 Uuden opiskelijan tarpeiden kartoittaminen.....	8
4.2.2 Eri osapuolten roolit ja tehtävät opiskelun aikana.....	8
4.2.3 Uraohjaus ja työelämään siirtyminen	8

1. Johdanto

Tämä selvitys tehtiin osana valtakunnallista OHO-kärkihanketta kevään ja kesän 2019 aikana.

Selvityksen tarkoituksena oli perehtyä tarkemmin siihen, mitä erilaisia toiminta- ja / tai muita rajoitteita omaavat korkeakouluopiskelijat ajattelevat oman korkeakoulunsa esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä niiden kehittämistä tällä hetkellä.

Selvitys tehtiin haastattelemalla henkilökohtaisesti 24 jossakin Suomen yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa opiskelevaa henkilöä. Vastajat löytyivät eri vammaisjärjestöjen kautta, yhteistyössä heidän kanssaan. Haastattelut tehtiin puhelimitse.

Vastajia pyydettiin kertomaan omasta opiskelustaan ja omien kokemuksensa pohjalta kommentoimaan ennen kaikkea kolmea eri teemaa, jotka olivat;

- 1) Miten heidän vammansa ja / tai rajoitteensa vaikuttaa opiskeluun korkeakoulussa?
- 2) Miten korkeakoulu voisi heidän mielestään kehittää esteettömyyttään ja saavutettavuuttaan nykyistä paremmaksi?

Tässä otettiin huomioon sekä fyysiseen ympäristöön että opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen liittyvät seikat. Lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus mainita muita tärkeitä näkökulmia.

- 3) Millä tavoin korkeakoulu voisi kehittää esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevaa ulkoista viestintäänsä nykyistä paremmaksi?

Korkeakoululla tarkoitettiin tässä yhteydessä sitä korkeakoulua, jossa he opiskelivat haastatteluhetkellä.

Saadut vastaukset on kappaleissa 2 ja 3 jaoteltu sen mukaan, millainen tausta vastaajalla on. Linjaus tehtiin, jotta lukija tietäisi, mitä taustaa vasten haastateltava eri teemoja kommentoi. Näin saadaan selville se, mitkä asiat ovat millekin ryhmälle tärkeitä ja miten ne poikkeavat toisistaan.

Kappaleessa 4 esitetään ehdotus siitä, millainen voisi olla korkeakoulujen valtakunnallinen esteettömyys- ja saavutettavuustyön toimintamalli.

2. Oman vamman vaikutus opiskeluun korkeakoulussa?

2.1 Liikuntarajoitteiset opiskelijat

Liikuntarajoitteiset vastaajat näkivät oman vammansa vaikutukset opiskeluun melko vähäisinä. Ne liittyivät lähinnä siihen, kuinka esteetön tai esteellinen korkeakoulun rakennettu ympäristö on. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että millä tavoin he pääsivät liikkumaan kampusten eri rakennuksissa ja niiden välillä sekä missä he istuivat luentojen aikana. Osa vastaajista kertoi, että luentosaleja oli vaihdettu sen vuoksi, että he pääsisivät helpommin osallistumaan.

Isossa kuvassa heidän viestinsä oli se, että sekä korkeakoulujen rakennetun ympäristön esteettömyydessä että siitä tiedottamisessa olisi parannettavaa. Lisäksi hankaluuksia ja turhautumista aiheutti tunne siitä, että annetusta palautteesta huolimatta kehitystä ei näiden asioiden suhteen vastaajien mielestä juurikaan tapahtunut.

Vastaajat olivat kuitenkin kokemuksen kautta oppineet selviämään arjesta omassa korkeakoulussaan: osa itsenäisesti ja osa avustajan kanssa. Eniten hankaluuksia aiheuttivat siirtymiset rakennuksesta toiseen talvisin silloin, kun on paljon lunta. Lisäksi jotkut kokivat vaikeaksi saada tietoa opiskelijajärjestöjen järjestämien tapahtumien esteettömyydestä: tapahtumaan oltaisiin haluttu osallistua, mutta asia jännitti etukäteen ja tiedon puuttuessa ”jäi menemättä”.

Opintojen suorittamista koskevat haasteet liittyivät lähinnä lisäajan tarpeeseen tehtävien ja / tai tenttien teossa sekä tietokoneen käyttöön niiden apuvälineenä. Tältä osin vastaajat kokivat asioiden sujuneen hyvin.

2.2 Opiskelijat, joilla ADHD tai Asperger

Tämän ryhmän haasteet olivat luonnollisesti erilaisia kuin liikuntavammaisten opiskelijoiden ja niitä oli melko paljon.

Niitä olivat muun muassa liian ”ympäripyöreät” tehtävänannot ja vaikeudet omien opiskeluiden organisoinnissa: tehtäviin kuluvan ajan hahmottamisessa, ajankäytön suunnittelussa ja asioiden priorisoinnissa. Hankalinta tämä oli tilanteissa, jolloin oli monta deadlinea lähekkäin ja olisi pitänyt pystyä tekemään useampaa tehtävää samanaikaisesti.

Oman lisämausteensa toivat hankaluudet sosiaalisissa tilanteissa. Vastaajille aiheutti stressiä epävarmuus siitä, millä tavoin tietyissä vuorovaikutustilanteissa tulisi toimia. Keinona näistä tilanteista selviämiseen he käyttivät pääsääntöisesti muiden ihmisten toiminnan tarkkailua ja sen matkimista.

Jotkut vastaavat mainitsivat myös poissaolojen kertymisen tilanteessa, jossa he ”eivät vain saa lähdettyä liikkeelle”. Tämä aiheutui tilanteesta, jossa oli tapahtunut jotain yllättävää, joka rikkoi heille tärkeät rutiinit.

2.3 Aistivammaiset opiskelijat

Aistivammaisilla vastaajilla tarkoitetaan tässä näkö- ja kuulovammaisia korkeakouluopiskelijoita. Näkövammaisten kohdalla suurimmat opiskeluun vaikuttavat tekijät liittyivät opintomateriaalin saatavuuteen heille sopivassa muodossa sekä haasteet löytää oikeisiin luentosaleihin ja muihin paikkoihin.

Haastateltavien mukaan näkövammaisten kirjasto Celiasta saa kyllä äänikirjoja, mutta niiden toimitusaika on kolme kuukautta. Tästä syystä myös kurssilla käytössä oleva kirjallisuus pitäisi olla tiedossa hyvissä ajoin, eikä tämä aina toteutunut.

Samoin kuin liikuntarajoitteisilla opiskelijoilla, oli myös näkövammaisilla tarvetta tietokoneeseen ja lisääntymiseen ja tehtävien suorittamisessa ja kaikki kertoivat ne myös saaneensa. Joillakin oli tunneilla mukana avustaja, joka luki opiskelijalle tekstit ja tehtävänannot.

Kuulovammaisilla puolestaan opiskelua vaikeutti eniten se, jos opettaja tai toinen opiskelija puhuu eri suuntaan kuin suoraan hänelle. Tämä hankaloittaa kuulemistä ja tekee huulilta lukemisen mahdottomaksi. Toisaalta vaikka kuunteluolosuhteet olisivat hyvätkin, niin vastaajat kertoivat olevansa usein koulupäivän jälkeen hyvin väsyneitä ja tarvitsevänsä aikaa palautumiseen.

2.4 Yhteiset nimittäjät

Harjoittelupaikan saaminen koettiin ongelmallisena riippumatta siitä, mikä vamma vastaajalla oli. Toinen vastaajien taustasta riippumaton seikka oli epätietoisuus siitä, kenelle opintoihin liittyvistä erityistarpeista pitäisi ja voisi kertoa.

Osa opiskelijoista oli itse hyvin aktiivisia kertomaan niistä opettajalle. Tämän he kokivat raskaaksi silloin, jos opettaja vaihtui usein ja samat asiat piti kertoa aina uudelleen tai jos opettaja ei jostain syystä ollut mukautuksille myötämielinen.

3. Miten korkeakoulu voisi kehittää toimintaansa esteettömyyden ja saavutettavuuden osalta?

3.1 Liikuntarajoitteiset opiskelijat

Liikuntarajoitteisten vastaajien kehittämistoiveet olivat linjassa heidän kokemiensa haasteiden kanssa: parannuksia toivottiin eritoten rakennetun ympäristön esteettömyyden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Osa vastaajista kertoi tehneensä niin kutsuttuja esteettömyyskierroksia yhdessä korkeakoulujen tilapalveluiden edustajan ja opintoasianpäällikön kanssa ja se oli vienyt asioita ainakin jonkin verran eteenpäin. Lisäksi toivottiin tietoa opiskelijatapahtumien esteettömyydestä ja yhteyshenkilöä, johon voisi tarvittaessa olla yhteydessä esteettömyyteen liittyen.

3.2 Opiskelijat, joilla ADHD tai Asperger

Erytisesti tämä vastaajien ryhmä kaipasi lisää konkretiaa ja tukea liittyen sekä tehtävänantoihin että siihen, mitä heidän pitäisi milloinkin opiskella ja oppia. He toivoivat jonkinlaista rinnalla kulkijaa, jonka puoleen voisi tarvittaessa kääntyä. Vastaajien mukaan olisi hyvä, jos tämä henkilö voisi auttaa heitä erityisesti ajan hallinnassa ja pysymään opinnoissaan oikeassa tahdissa.

3.3. Aistivammaiset opiskelijat

Aistivammaisten kehittämistoiveet kohdistuivat paljolti opettajien toimintatapoihin. Näkövammaiset toivoivat, että opettaja käyttää kuvailevaa kieltä ja puhuttelee heitä nimeltä sekä tuntee näkövammaiselle saavutettavat formaatit luento- ja muissa materiaaleissa.

Kuulovammaiset puolestaan toivoivat, että opettaja artikuloi selvästi ja puhuu kasvot heihin päin. Lisäksi jotkut näkövammaiset vastaajat toivoivat luokan nimen ja / tai numeron merkittäväksi pistekirjoituksella.

3.4 Yhteiset nimittäjät

Vastaajien taustasta riippumatta he toivoivat, että korkeakoulussa olisi esteettömyys- ja saavutettavuuskoordinaattori tai muu vastaava henkilö. Hänen puoleensa voisi kääntyä tilanteissa, joissa oma vamma aiheuttaa erityistarpeita opiskelussa ja hänen toivottiin auttavan myös yhteydenpidossa opettajan kanssa.

Arveltiin, että tämänkaltaisen, korkeakoulun sisällä työskentelevän henkilön yhteydenotosta olisi apua myös siinä tapauksessa, jos mukautusten toteuttaminen ei opettajan ja opiskelijan kesken jostain syystä onnistu.

Lisäksi vastaajat olivat sitä mieltä, että opettajat tarvitsevat kautta linjan lisätietoa siitä, miten erilaiset vammat ja rajoitteet vaikuttavat opiskeluun korkeakoulussa. Tämä näkemys korostui erityisesti muilla kuin liikuntavammaisilla vastaajilla.

Niin ikään toivottiin apua ja tukea harjoittelupaikan löytämiseen, koska sen nähtiin olevan monelle vammaiselle ensimmäinen ”oikea” työpaikka ja siten portti työelämään.

4. Ehdotus valtakunnalliseksi korkeakoulujen esteettömyys- ja saavutettavuustyön toimintamalliksi

Tämän selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että viestinnän kehittäminen on ainakin lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä tehokkain tapa vaikuttaa eri tavoin liikunta- tai toimintarajoitteisten opiskelijoiden opintojen sujuvuuteen.

Jos kehittämistoimenpiteet asetetaan aikajanelle, niin ensimmäiset niistä koskevat aikaa ennen mahdollisia opintoja. Tällöin on kyse ensisijaisesti korkeakoulussa opiskelemisesta kiinnostuneille henkilöille suunnatusta ulkoisesta viestinnästä. Toisin sanoen korkeakoulun julkisilla nettisivuilla kaikkien saatavilla olevasta tiedosta, jonka keihäänkärkenä on korkeakoulun esteettömydestä ja saavutettavuudesta sekä niihin liittyvistä käytänteistä informoiminen.

4.1 Korkeakoulun ulkoinen viestintä esteettömydestä ja saavutettavuudesta

4.1.1 Rakennetun ympäristön esteettömyys

Rakennetun ympäristön esteettömyys on tärkeää eritoten liikuntarajoitteisille opiskelijoille, mutta siitä hyötyvät myös esimerkiksi opiskelijat, joilla on pieniä lapsia.

Korkeakoulun julkisille nettisivuille toivottuja seikkoja tämän selvityksen perusteella ovat ainakin seuraavat;

Saapuminen:

Missä sijaitsevat ns. invaparkkipaikat, eli viralliselta nimeltään liikuntaesteisten autopaikat (LE-paikat)? Jos opiskelija saapuu taksilla, niin mihin se voi jättää hänet turvallisesti?

Sisäänkäynti:

Missä päin rakennusta ja kampusta sijaitsevat esteettömät sisäänkäynnit? Esteettömyyden vähimmäisvaatimuksena on korkeintaan kahden senttimetrin korkuinen kynnyks sekä mahdollisuus avata ovi sähköisesti.

WC-tilat:

Missä päin rakennusta sijaitsevat esteettömät wc:t?

Hissit:

Mikäli rakennuksessa on useampi kerros, tieto hissien sijainnista.

Luentosalit:

Onko kysymyksessä auditorio- vai luokkatyyppinen tila? Missä sijaitsee sen esteetön sisäänkäynti? Tällä on merkitystä liikuntarajoitteiselle opiskelijalle, koska luokkamaisessa tilassa tuoleja ja pöytiä voi siirtää, mutta auditoriossa ei. Sen vuoksi pyörätuolin tai muun pyörillä liikkuvan apuvälineen käyttäjä ottaa auditoriossa paikan joko ylimmältä tai alimmalta riviltä. Onko luentosaleissa induktiosilmukkaa?

Kampuksen ravintolat ja kahvilat:

Pääseekö kaikkiin kampuksella sijaitseviin ravintoloihin ja kahviloihin esteettömästi? Sijaitsevatko ne katutasossa vai ylä- tai alakerrassa? Missä on niitä lähin hissi?

Jos yliopistolla on useita kampuksia, niin edellä mainitut tiedot ovat tarpeen niistä kaikista.

4.1.2 Erityisjärjestelyt valintakokeessa

Mitä opiskelijan tulee tehdä, jos hän tarvitsee erityisjärjestelyitä valintakokeessa. Millä perusteella hän niitä saa? Miten, mistä ja mihin mennessä niitä haetaan ja niin edelleen.

4.2 Esteettömän ja saavutettavan opiskelun tukeminen

Kun opiskelija on tullut valituksi korkeakouluun, hänen tiedontarpeensa muuttuvat. Korkeakoulun kannalta siitä seuraa, että painopiste siirtyy eri osapuolten sisäiseen viestintään ja sen onnistumiseen opintojen aikana. Niiden loppuvaiheessa puolestaan korostuu uraohjaus ja tuki harjoittelupaikan saamisessa mahdollisuuksien mukaan.

4.2.1 Uuden opiskelijan tarpeiden kartoittaminen

Mikäli opiskelijalla on ollut tarvetta erityisjärjestelyihin valintakokeessa, niin on todennäköistä, että hän tarvitsee niitä myös opintojensa aikana. Olisi hyvä, jos opiskelija pian opintojensa alettua pääsisi tapaamaan henkilöä tai henkilöitä, jotka hänen korkeakoulussaan vastaavat esteettömyys- ja saavutettavuusasioista. He voisivat vielä kertaalleen käydä yhdessä läpi, millaisia erityisjärjestelyitä opiskelija opinnoissaan tarvitsee ja kirjata ne ylös suunnitelmaksi.

4.2.2 Eri osapuolten roolit ja tehtävät opiskelun aikana

Suunnitelman laatimisen jälkeen se käytäisiin vielä erikseen läpi niiden tahojen kanssa, jotka voivat vaikuttaa sen toteutumiseen. Esimerkiksi rakennetun ympäristön osalta tilannetta käytäisiin läpi tilapalveluiden kanssa ja opintojen suorittamiseen liittyviä asioita opiskelijapalveluiden tai suoraan opettajan kanssa.

Suunnitelman toteutumista seurattaisiin siten, että opiskelija tapaisi kerran vuodessa sen saman henkilön, jonka kanssa suunnitelma alun perin laadittiin. Yhdessä he voisivat tsekata senhetkisen tilanteen ja suunnitella ja toteuttaa korjaavia toimenpiteitä, jos on tarpeen.

Luonnollisesti opiskelijalla itsellään olisi myös mahdollisimman aktiivinen rooli tässä vaiheessa.

4.2.3 Uraohjaus ja työelämään siirtyminen

Opintojen loppuvaiheessa opiskelijaa tuettaisiin harjoittelupaikan löytämisessä, mikäli harjoittelu on pakollinen osa hänen opintojaan. Näin opiskelija saisi arvokasta työkokemusta, mikä parantaisi hänen työllistymistään opintojen jälkeen.